

JAKUB DEML

KORESPONDENCE

Číslo jednací: láska

Vzájemná korespondence
Jakuba Demla a Františka Bílka
I/1901–1906

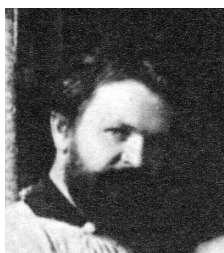

dauphin 2012

FRANTIŠEK BÍLEK

(6. 11. 1872 Chýnov – 13. 10. 1941 Chýnov)

Sochař a grafik. Ve svém díle se inspiroval křesťanstvím, zprvu v katolické tradici. Stal se jedním z nejosobitějších představitelů českého výtvarného umění konce 19. a první poloviny 20. století a svou tvorbou ovlivnil i další generace. K jeho nejvýznamnějším sochařským dílům patří *Krucifix* (1896–1899), *Slepci* (1901) nebo *Strom, jenž bleskem zasažen, po věky hořel* (1901). Vytvářel také architektonické návrhy

a podstatně zasáhl též do vývoje grafiky – díky přátelství s Otokarem Březinou a Jakubem Demlem i do grafiky knižní.

Dopisy z první knihy této korespondence začínají krátce po Bílkově sňatku s Bertou Nečasovou. Otokar Březina ho seznámil s mladým kaplanem Jakubem Demlem, z jehož nadšení pro sochařovo dílo se zrodila kniha *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (1904) a šest sešitů *Souborných prací Františka Bílka* (1905), vydaných v edici Studium. Jakub Deml Bílkovo dílo propagoval v časopisech i mezi svými přáteli, pro své kaplanské působíště v Babicích u něj dokonce objednal korouhve, lampy a hřbitovní kříž.

V prvních dvou desetiletích práce byl Bílek na vrcholu tvůrčích sil, vydal své nejdůležitější autorské knihy *Stavba budoucího chrámu v nás* (1908) a *Cesta* (1909), proběhly jeho úspěšné výstavy v Mnichově (1904), Berlíně (1905) a v Praze v kostele sv. Martina ve zdi (1908). Neustále hledal prostor, kam uložit svá díla natrvalo, a v roce 1912 si postavil vlastní vilu s ateliérem na Hradčanech. Koncem tohoto roku znovu navázal přátelství i spolupráci s Jakubem Demlem, jak o tom svědčí druhá část jejich vzájemných dopisů.

JAKUB DEML

(20. 8. 1878 Tasov – 10. 2. 1961 Třebíč)

Básník a katolický kněz. Autor zhruba stovky knih, z nichž mnohé patří k základním dílům moderní české literatury. Kromě snových próz *Hrad Smrti* (1912) a *Tánc Smrti* (1914) jsou to například lyrické apostrofy květin *Moji přátelé* (1913), knihy *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* (1931) a *Žapomenuté světlo* (1934) či šestadvacet svazků básnického dokumentu *Šlépěje* (1917–1941). Jedinečným rysem Demlova psaní je vzájemné propojení knih, z nichž postupně vzniká živý a dramatický celek.

Dopisy z první knihy této korespondence spadají do období, kdy Jakub Deml dokončoval bohoslovecký seminář v Brně a posléze působil jako kaplan v Kučerově, Babicích a Martínkově. Prostřednictvím Otokara Březiny se seznámil s dílem a osobností Františka Bílka a napsal o něm svou první knihu *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (1904). Jeho práce objednal pro babickou farnost a v edici Studium vydal šest sešitů *Souborných prací Františka Bílka* (1905). Dílo tohoto výtvarníka inspirovalo zejména Demlovy eseje z té doby, ale i některé prózy, které později zařadil do své básnické prvotiny *Notantur Lumina* (1907). Vzájemná korespondence obou tvůrců však v roce 1906 na šest let umlká.

Do roku 1911 Deml intenzivně spolupracoval s vydavatelstvím Josefa Floriana ve Staré Říši. Téhož roku se vystupňovaly jeho konflikty s brněnskou konzistoří a definitivně skončila i jeho práce v církevní správě. Krátce před první světovou válkou nesměl kvůli údajně pohoršlivému životu pobývat na venkově a vrátil se tam až po krátkém intermezzu v Praze v letech 1912 až 1913. Právě tehdy svou korespondenci s Františkem Bílkem obnovil.

Potřeboval bych na to čas jednoho Dne, abych mohl Vaše Dílo osvětliti jeho světlem – čas jednoho dechu, abych je mohl vysloviti najednou a tím jasněji viděti bylo jednotu Vašeho díla a ten jediný jeho žár.

(Jakub Deml Františku Bílkovi 14. října 1903)

Můj milený příteli, jak dívám se na Vás se zalíbením! V šeré mé budoucnosti zdáte se mi jedním bodem světlym, jistým. Kráčím po rozzuřených vlnách tohoto času duchem k Vám a noha má se ni neomočí pro silnou moji důvěru k Vám.

(František Bílek Jakubu Demlovi 19. prosince 1904)

Edice Korespondence Jakuba Demla soustřeďuje a zpřístupňuje některé rozsáhlejší soubory básnickových dopisů, jež dosud nebyly publikovány. Po prvních dvou svazcích *Carissime, kde se touláte? Dopisy Jakuba Demla příteli Josefu Ševčíkovi do Babic* (2010) a *I tento list považujte za neúplný. Dopisy Jakuba Demla příteli Matěji Fenclovi* (2011) následuje soubor shrnující jednu z nejrozsáhlejších korespondencí Jakuba Demla: se sochařem Františkem Bílkem z let 1901 až 1928. Více než 350 dopisů vychází ve dvou knihách, které odděluje přestávka v letech 1906 až 1912.

V prvních letech dopisování sledujeme nevyrovnaný vztah obou umělců: mladý bohoslovec ctí o šest let staršího výtvarníka, který ilustruje knihy Otokara Březiny. Deml začíná Bílkovu dílu sloužit, propaguje ho svým básnickým slovem, stará se o prodej umělcových plastik. Věnuje mu svou první knihu *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (1904). Obdivovaný sochař je ztajen i v některých textech Demlovy básnické prvotiny *Notantur Lumina* (1907). Postupně však Deml stále více spolupracuje s Josefem Florianem, odcizuje se dosavadním přátelům a v korespondenci nastává šestileté mlčení.

JAKUB DEML

KORRESPONDENCE

Číslo jednací: láska

Vzájemná korespondence
Jakuba Demla a Františka Bílka

Kniha I
1901–1906

dauphin 2012

Tato kniha je výstupem projektu specifického výzkumu
č. 263102/2011 řešeného na Filozofické fakultě Univerzity
Karlovy a vychází za laskavého přispění Ministerstva
kultury České republiky.

Edice byla připravena v semináři, který se zabýval
rukopisnou korespondencí Jakuba Demla, v Ústavu české
literatury a literární vědy FF UK v Praze.

© Jakub Deml – dědicové, 2012

Editor © Iva Mrázková, 2012

Notes © Iva Mrázková, 2012

Preface © Daniela Iwashita, 2012

Illustration © Pavel Reisenauer, 2012

Cover © Miloslav Moucha, 2012

Layout © Radka Konvičková, 2012

© Dauphin, 2012

ISBN 978-80-7272-421-5

ISBN 978-80-7272-526-7 (pdf)

ISBN 978-80-7272-527-4 (e-pub)

ISBN 978-80-7272-435-2 (soubor)

ISBN 978-80-7272-425-3 (2. sv.)

Začíná se na zemi vtělovat Slovo

Listy Františku Bílkovi patří k nejoddanějším, jaké kdy Jakub Deml napsal. „Život Váš srdce i ducha mého prostoupil, a ti, kdož po *smrti* mé, kterou z pochopitelných důvodů mám ustavičně před očima, budou mne pitvati, najdou v útrokách mých Vaši podobu... Budete ukřižován – i já,“ vyznal se svému adresátovi. V dopisech se zračí duševní blízkost, vzájemná inspirace a tvůrčí symbióza, za něž Deml stále děkoval: „Vždyť víte, že život a jediná rozkoš má: rozletět se do nekonečností, za napověděným, neznámým – k Tajemství! A který výtvarník by tuto moji touhu osudnou živil nežli Vy?“

O intenzitě souznění, ale i konfliktech obou tvůrců vypovídá přítomná korespondence též tím, že je *vzájemná* a hojná: dochovalo se 253 dopisů či lístků Demlových a 109 Bílkových. Tvoří myšlenkový doprovod k jejich dílu i vizím a zrcadlí dobový kulturní život i každodennost obou pisatelů.

Jaké je však poselství jejich listů? Jakub Deml v jednom z nich na hlavičkovém papíru Sokola Tasov doplnil do předtištěné kolonky „Číslo jednací“ slovo *láska*. Vyjádřil tím nejen svobodu, s níž všechny kolonky tohoto světa dokázal přetvořit v báseň, ale také ústřední myšlenku dopisů s Františkem Bílkem: a tou je láska, která *jedná*.

Na počátku básník slouží výtvarníkovu dílu slovem. Věnuje mu svou první knihu i kritické eseje, získává mu příznivce: „Je potřeba těmto lidem v Čechách nemluvíti, ale *ukázati*, jak se miluje, a jak je možno dívat se ještě jinak – a jediné dobře. – Proto se ani už nehněvám na tyto slepce, na tyto děti – ještě jim nikdo neukázal – slovem... A nesmím se hněvat – a je dobře bez přestání ‚ukazovat‘, tj. trpěti.“

Nikdy se neunaví hledáním způsobů, jak přítele podpořit a potěšit. Po několika prvních let pro něj v každém dopise nalézá nové jméno. Po nesmělém a obdivném „Drahý Mistře“ z prvního dopisu ho oslovuje: „Ó Pane můj, Příteli milovaný, Mistře předrahý, Příteli drahý, Příteli milený, Příteli dobrý, Sladký Příteli, Bratře můj nejdražší, Bratříčku, Můj sladký Pane, Milovaný Bílečku, Můj bratře bolestný, Drahoušku, Milý bratříčku, Bratříčku výsostný, Můj bratře rodný, Bratrský příteli...“ A příznačně také: „Bratře Vy můj, mně určený Ježíšem Spasitelem.“ Deml od počátku nevidí v přátelství k Bílkovi nic privátního,

přijímá ho jako dar od Boha, úkol a privilegium spolupracovat s ním na Božím díle. Má přitom na mysli prolog Janova evangelia jakožto živý, přítomný děj: „Začíná se na zemi vtělovat *slovo*, a my umlkáme...“

Demlova slova lásky se vždy obrací ve skutky lásky. V dopisech sledujeme, jak mladý kněz iniciuje a vzápětí uskutečňuje odvážné podniky, jako bylo vydávání *Souborných prací Františka Bílka*; hřbitovní kříž pro Babice, na nějž vyprošuje peníze mezi farníky; jak shání či zadává sochaři práci v různých koutech Vysočiny. Dopisy druhé knihy zaznamenávají společnou tvorbu knih. Listy z první světové války navíc ukazují, že láska Jakuba Demla nikdy nebyla povznesena nad existenční nouzi těch, které miloval. A tak kromě vřelých slov posílal Bílkově rodině složitými cestami do Prahy chleba i jinou „potravu těla“.

Demlova láska a myšlenka společného díla je nakažlivá dodnes. Svědčí o tom i vznik dvou svazků této korespondence. Iva Mrázková je edičně připravovala pět let: zprvu jako diplomovou práci, kterou obhájila v září 2010, další dva roky pracovala na knižní verzi. Jako první z badatelů tento často citovaný, ale dosud nevydaný soubor zkompletovala z různých archivních zdrojů i knih, mnohé listy a souvislosti nově objevila, vyřešila řadu otázek ohledně datací, listy uspořádala, opsala, zkomponovala z nich dva svazky, napsala k nim rámcové historické studie i vysvětlivky. A protože se dopisy zmiňují o mnoha lidech, kteří se na Bílkově-Demlově díle nějak podíleli – kupříkladu řemeslníci (kameníci, hrnčíři, kováři, tiskaři...) či abonenti –, Iva Mrázková se o každém z této neviditelné obce spolupracovníků, příznivců a dalších pozapomenutých postav pokusila zjistit více v archivech či matrikách. Její pramenné bádání se promítlo především do jmenného rejstříku, obsaženého v druhé knize, s více než pěti sty biografickými hesly.

„Vaše ‚číslo jednací‘ jest *láska*,“ odpověděl Bílek Demlovi. „Láska ničeho nezatemní, lásku nesleduje smrt, neboří, jest životodárná. Přál bych si, abyste mne i p. Březinu přečkal; abyste pak svým ‚jednacím číslem‘ – láskou vyzbrojil všelikou marnou řeč lidí uměleckých i vědeckých. Zdáte se mi jediný k tomu povoláný.“ Dnešnímu čtenáři lze jen přát, aby jej podobně vyzbrojily i tyto dopisy.

D. I.

Procitnutí k světlu

*Věda ti dokazuje a při žádném jiném zvířeti jako právě při
psu a zvláště při psu černém není ti tak neomylně zřejmo, že
jazyk jsou vlastně jen rozšířené plíce.*

(Jakub Deml: Česno)

První dopis Františku Bílkovi odeslal Jakub Deml v roce 1901, ale jejich vzájemné písemné rozhovory jím ještě nezačínají: tento obdivný list zřejmě zůstal bez odpovědi. Jakubu Demlovi bylo tehdy 23 let a studoval na brněnském bohosloveckém semináři. Zatím otiskl všeho všudy několik básní v časopise českomoravských bohoslovců *Museum* a jednu v revui Katolické moderny *Nový život*.

V roce 1901 v *Museu* uveřejnil také první esej zaměřený na výklad díla Otokara Březiny: Březina nesrozumitelný? S Březinovou poezií se mladý Jakub Deml poprvé setkal v roce 1896, kdy si v časopise *Rozhledy* přečetl básně Sen jeden svítí... K tomuto „okamžiku básnické iniciace či křtu slovem“¹⁾ se bude později mnohokrát vracet ve svém díle. První kniha tohoto díla však byla v roce 1901 ještě v nedohlednu. V té době už se Deml s Březinou znal i osobně, korespondoval s ním a svého milovaného učitele také navštěvoval v jeho tehdejšímu působišti, v Nové Říši.

Současně s březinovským esejem Deml v *Museu* otiskl stať Fr. Bílek jako umělec. Dílo Františka Bílka vyvolalo u mladého bohoslovce slova plná ohně a nadšení – nejen pro Bílka, ale pro umění obecně. Navzdory titulu eseje nejsou hlavním tématem Bílkovy výtvarné práce, ale stejně důležitá je tu tvorba Otokara Březiny. A také budoucí tvorba Jakuba Demla – právě tady je zachyceno zrání jeho vlastního uměleckého programu: neuznává umělce, „nevypravuje-li mi zároveň, v jakém poměru jsou všechny ty věci k jeho duši“. A Deml jedním dechem dodává, že k jeho duši jsou věci v poměru bratrském: „Básník, kněz, přítel, bratr, to jsou analogie. A chci-li si Březinu nebo Bílka představit jako umělce, chci-li porozumět některému dosud neznámému místu v jejich díle, myslím si je jako bratry.“

Otokar Březina a František Bílek – v povědomí i prvních esejích Jakuba Demla nerozlučně spjati jako „bratrská dvojice Ukazatelů Tajemstev“ – tedy stojí na počátku jeho veřejného a uměleckého působení.

1) Iwashita, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce. Praha: FF UK, 2006, s. 217–218.

Úplně první spojnicí mezi jménem Jakuba Demla a Františka Bílka však najdeme už o čtyři roky dříve – v roce 1897 byl v časopise české Katolické moderny *Nový život* uveřejněn seznam subskribentů Bílkova alba *Práce moje – to modlitby neumělé, čisté však a kající*. A v tomto seznamu byl zapsán také „Jakub Deml, studující z Třebíče“. Jak silně tehdy na Jakuba Demla Bílkovy „modlitby“ zapůsobily, prozradil v roce 1905 jeho mladší spolužák z bohosloví Emanuel Masák v recenzi *Slova k Otčenáši Františka Bílka*:

Nejraději vepsal bych knize slova, jež autor svého času jako bohoslovec napsal na Modlitby Bílkovy v naší knihovně: „Prosím Vás, bratří, zde se zastavte. Vás prosí Život o trochu mlčení!“

Tímto albem a posléze obrazy v Březinových knihách *Ruce*, *Tajemné dálky* a *Svítání na západě* Deml poprvé nahlédl do díla Františka Bílka.

Ačkoli byl František Bílek jen o šest let starší než Jakub Deml, v roce 1901 už byla jeho biografie mnohem pestřejší a dílo obsáhlejší. Během stipendijního pobytu v Paříži v letech 1891 až 1892 prožil své nábožensko-umělecké zasvěcení. Tehdy se mu zjevil Kristus se smutnými očima, jakého zobrazil později ve dvacátém obraze svého *Otčenáše*. Tento cyklus grafických a sochařských prací inspirovaný základní křesťanskou modlitbou podnítí v roce 1903 Jakuba Demla k napsání jeho knižního debutu. A téhož Krista namaluje Bílek v roce 1904 na jednu z korouhví, které Deml objedná pro své druhé působiště v církevní správě, pro Babice u Moravských Budějovic.

Ke Kristu se však Bílek vracel v různých podobách. Jeho druhá práce – plastika *Orba je naší viny trest* z roku 1892 – zobrazuje Krista vykupujícího hříchy lidstva trýznivou

fyzickou práci. O sedm let později Bílek dokončil své vrcholné dílo devadesátých let – plastiku *Ukřižovaný* – kterou Deml také objedná pro Babice.

Bílkovy první výtvarné pokusy jeho učitelé nepřijali s porozuměním. V roce 1892 mu proto bylo odebráno stipendium a musel se z Paříže vrátit do Čech. Usadil se v rodném Chýnově a odbýval si tam svá učednická léta. V dopisech psaných po návratu domů se příznačně mísí sebedpodcenění a rodící se sebevědomí umělecké individuality. Pocit vlastní vyvolenosti, ba apoštolského poslání vlastního díla později vyústí do stylizace sebe samého jako kněze.

Co je mi vždycky divno, Viléme milý, jak kdo může mít uznání k práci mé. Věř mému upřímnému slovu: mé práce nemají tu cenu, která by zasluhovala „uznání“! Ale máš to tak nepřírozeně divné: Já uvedu někoho před některou svou práci, a ten dojmem zaslží, jiný klekne a modlí se, jiný řekne: Ach, tak umírala moje matka, jinému se při tom přesunul celý směr jeho života, jiný celý svazek básní píše atd. a nejvíce – přemáhá nevěrce, že i Neumann zájem i cestu i peníze obětovat chce k získání něčeho z mých prací. Ale, věž, to vše není zásluhou práce mé, to vše nedělá práce mé cena; ale jen prostá věc, ale, ach, velká, je toho příčinou: s mojí prací totiž je dosud Bůh!

(František Bílek Vilému Bitnarovi, nedatovaný dopis)

V roce 1896 Bílka oslovili přední představitelé české Katolické moderny Karel Dostál-Lutinov a Sigismund Bouška a začali jeho dílo propagovat na stránkách revue *Nový život*. František Bílek se stal jeho kmenovým autorem – pouze jeho práce a grafiky Antonína Theina Runiěa se objevily ve všech ročnících tohoto časopisu.²⁾ Dostál a Bouška vydali nákladem *Nového života* také tři důležité publikace týkající se Bílkova díla – nejprve to

2) Filip, Aleš – Musil, Roman: Diskuse o Františku Bílkovi uvnitř Katolické moderny. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 66–75.